

GRADJA ZA POVIEST

HRVATSKO-SLOVENSKE SELJAČKE BUNE

GOD. 1573.

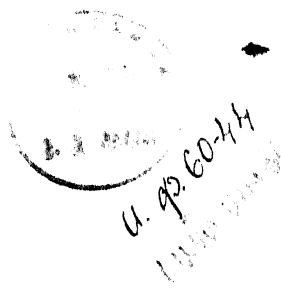
od

DR. FR. RAČKOGA.

(Prestampano iz VII. knjige „Starina“.)

U ZAGREBU 1875.

TISKOM DIONIČKE TISKARE.

Naši stariji povjestnici crpili su svoje znanje o hrvatsko-slovenskoj buni, koja je u prvoj polovici mjeseca veljače 1573 godine započela i dočela, jedino iz izvještaja kod suvremenika Nikole Ištvanfija (1535 † 1615) i iz opisa kod potonjega bar. I. V. Valvasora (1641 † 1693), koj je sastavljen po suvremenih izvorih. Tek u najnovije doba iznesen je u nas na svjetlo nov prilog, na ime izvještaj Matije Keglevića,¹ koj se čuva u arhivu prvostolnoga kaptola zagrebačkoga.

Kako je one seljačke bune pozorište bilo ne samo Hrvatska između Kupe, Save i Drave, nego i susjedni diel Kranjske i Štajerske, imenito slovenska Posavina, i kako su oko njezina ugušenja nastojale ne samo hrvatska nego i oblasti triju nasljednih austrijskih pokrajina: to je misaoni poviestnik bio ovimi dogodjaji upućen, gdje da obilniju gradju potraži. A pozornost hrvatskoga poviestnika bijaše obraćena na nova vrela dviema radnjama, koje su u najnovije doba izašle na svjetlo. Ovdje mislim na djelo P. Radića: Herbard VIII Freiherr zu Auersperg (1528—75). Wien 1862, i na prof. dra. Fr. Kronesa: Aktenmässige Beiträge zur Geschichte des windischen Bauernaufstandes v. J. 1573 (Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen. Jahrg. V. 1868 S. 3—34). Radić je u svoj životopis upleo poviest o seljačkoj buni, koju je Herbart Auersperg pomagao po svojem zvanju ugušiti, të je on u tu svrhu upotriebio gradju kranjskoga zemaljskoga arkiva u Ljubljani,² pa ju čestimice u izvodu priobćio. Prof. dr. Krones navodi u obliku regesta i izvoda 68 izprava, koje se čuvaju u štajerskom zemaljskom arhivu u Gradcu, i odnose se na dobu od 4. do 25. veljače 1573. god.

Ovi izvodi kod Radića i Kronesa potvrđuju, da kranjske i štajerske izprave jednako razjasnjuju onaj seljački pokret tako u

¹ Arkiv za jugoslav. poviest. III. 119—124.

² Herbart VIII Frh. zu Auersperg. S. 290—315.

Kranjskoj i Štajerskoj kako i u Hrvatskoj, gdje je on upravo započeo i zasnovan, pa odatle i upravljao bio.

Imajući sve ovo na umu lasno sam mogao sastaviti i osnovu i rad oko sakupljanja ove gradje. Prije svega pretražih ovdješnje pismohrane zagrebačke, od kojih nadbiskupski arhiv dade najviše gradje u pismih tadašnjega bana biskupa Jurja Draškovića, koja je on upravio bio na kralja Maksimilijana II. i nadvojvodu Karla. Za čudo, što je naš zemaljski arhiv toli siromašan u spomenicima za ovu seljačku bunu. Tuj ne ima naredaba, koje bi stališi i redovi ili hrvatski ban izdali za ugušenje ustanka; ne ima izvještaja o tečaju bune, ne ima iztražnih spisa i priesuda proti krivcem. Pače od saborskih spisa ne stade (osim članaka) upravo onih, koji se tiču sabora, koj je dne 18. veljače (dominica septuagesima), dakle deveti dan poslije drugoga, odlučnoga poraza ustaša, držan bio. Naši domaći spisi obilniji su u razpravljanju posljedica, koje su osobito za hrvatsko plenstvo tekle iz onoga ustanka.

Ni u bogatom inače c. tajnom državnom arhivu bečkom, gdje sam dao kroz svoje prijatelje i znance tražiti, ni je ni jedna izprava o toj seljačkoj buni nadjena, prem je naš ban Gj. Drašković, kako spomenuh, dopisivao s kraljevskim dvorom, tē bi se svaki nadao ondje tragu i tim događajem. Jednako ni je akademik Sime Ljubić ništa mogao naći u Mleticima.

Tiem su bogatiji arhivi ljubljanski i gradački. Oba se popunjuju u izvještajih o tečaju bune; pa oni popunjuju ovdje praznine naših domaćih izvora, dočim se obaziru i na razvoj ustanka na zemljištu hrvatskom. Štajerski spisi dopiru samo do ugušenja bune, i dok su neki od ustaša došli u ruke pobjeditelja. Znameniti pako pre slušni spisi, koji nas s vodjama, s povodom i svrhom ustanka upoznavaju, sačuvani su na sreću u zemaljskom arhivu ljubljanskom.

Iz gradačkoga arhiva navodim 15 cjelovitih izprava, koje je dr. Krones samo u izvodu priobćio i koje je trebalo cjelovito prepisati za točnije poznavanje bune, osobito u Hrvatskoj. Navodim na dalje šest izprava, kojih ne ima u Kronesu. Uz ovu 21 listinu podpunu priobćujem i druge, koje imade i dr. Krones, i to jednako u izvodu.

Najobilnija je gradja u zemaljskom arhivu ljubljanskom. Tuj imade 31 sašitak na 333 lista, na kojih se sadržavaju izvorni izvještaji o tečaju ustanka, naredbe krajskih stališa i oblasti proti ustašama, uspjeh ne jednake borbe, konačno prieslušanje pohvatanih prvaka ustaških. Izprave počinaju s 1. veljače, teku skoro dnevice kroz ovaj i sljedeći mjesec, pa se i one gube s tragom samoga nesretno dospjela podhvata. Prema koncu godine pojavili su se glasovi, da se u Hrvatskoj spremaju novi nemiri; pa se i o tom nalazi trag u ovoj gradji.

Ja sam indi sakupio toliku gradju, da sam u neprilici bio, kako da ju na svjetlo iznesem, uzev u obzir štednju vremena i prostora. Domaće izvore priobćujem cjelovito. Što sam učinio sa ono 74 izprava štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu, to sam u kratko gore spomenuo. Pošto su ljubljanski spisi toli obilni, da bi oni

sami, kada bi se cjelovito izdali, izpunili jednu knjigu; pošto s druge strane ovolika razsipnost književna niti je potrebna niti bi se opravdati dala: to sam volio samo znamenitije izprave cjelovito a druge u točnih izvodih izpisati, pridržav i u drugom slučaju rieči izvora.

Da ova sbirka bude čim potpunija, mislio sam i tiem ugoditi, što sam u nju uvrstio i one kratke opise ove bune kod N. Ištvanfija i I. V. Valvasora (br. LXXXI.), koji dobivaju svjetla od drugih izvještaja, kô što će se i ovi odanle razbistriti, za tiem dva u novije doba tiskana Vrančićeva pisma i dva druga na nj upravljena.

O načelih, kojih se držim kod izdavanja ovih spomenika, ne treba mi razpravljati na široko; jer su ona, kojih se sada obično drže svi bolji vrstnjaci. Kod latinskih izprava niesam mienjao ništa, osim što sam velika pismena, gdje jim ni mjesta, zamienio s malimi, i što sam postavio interpunkciju, kako to smisao i razumljivost zahtieva. Njemačke izprave štampam latinskim pismom, koje su već i Niemci većinom prigrlili za izdavanje svojih spomenika; inače pridržao sam sve osebine ne samo jezika nego i pravopisa; tē i ovdje samo razumljiviju interpunkciju uveo. Ovdje se indi imade sgoljna promjena pisma, prema kojoj lat. s zastupa njem. š i f, dočim se njem. ſ izrazuje s dvogubim s-om (ss). Inače ne htjedoh dirati ni u onu osebinu tadanjega pravopisa njemačkoga, po kojoj njem. v stoji mj. u, u; pa opet njem. u = v. Ali sve to iztaknut će se samo u ovom izdanju.

Koliku će korist iz ove gradje crpsti poviest onoga seljačkoga, s društvenoga i prosvjetnoga gledišta veoma zanimiva i poučna pokreta, to propuštam posebnu iztraživanju. Ali gledajući na nenadano doslje obilje i na toliku raznolikost ove gradje smije se jur ovdje primjetiti, da poviest hrvatsko-slovenske bune seljačke god. 1573. dobiva tek sada u ovih spomenicih čvrst i širok osnov, jasnu sliku u izrazito zaokruženom okviru.

Napokon držim si za dužnost izraziti javnu zahvalnost sl. zemaljskomu odboru u Ljubljani, koj je veledušno odredio, da mi se gradja tamošnjega arkiva pošalje ovamo u Zagreb, gdje sam ju mogao mirnije i sdušnije upotriebiti, i to, kako si laskam, u korist hrvatske i slovenske povjesti.

I. Zagrabiae 1. Februarii 1573.

Banus Georgius Drašković imperatori et regi Maximiliano II.

Sacratissima caes. regiaque Maiestas, dñe dñe clementissime: Oratium etc. De omnibus, quae occurrebant, et erant scitu digna, jam ad Maiestatem V. S. scripsi, informationemque ac mandatum superinde Maiestatis V. S. petii, et nunc in dies et in horas expecto, ut cognita voluntate Maiestatis V. S. ea, quae mei erunt officii, semper tempestive, prout M. V. S. jusserit, exequi possim.

Caeterum clementissime imperator id, quod antea ex rebellione colonorum Zomsedvariensium ominatus sum naturum, jam oculis cerno; horum enim exemplo inducti etiam aliorum dominorum coloni similis seditionis manifesta jam dederunt indicia; unde non